



# בשני מהלכים

# מט

עם 100 אלף שחקנים, הישגים בינלאומיים מרשימים וחוגים לילדים החל בגיל הגן, השחמט הישראלי פורח. בכירי הענף בטוחים שההשקעה במשחק המלכים היא הדרך להעלות את ההישגים הלימודיים של ילדים, לספק עובדים לענף ההיי־טק ולחזק את תדמית ישראל בעולם. אבל מספר הנשים המשחקות קטן ויש עדיין מי שחושב שהן פחות מוכשרות לכך. בדיקת G ← שחר סמוחה



# ל

פני כשלושים שנה, כשיו"ר איגוד השחמט הישראלי, משה שלו, היה זקוק להשלמת הכנסה, הוא פנה למתנג"ס בעפולה והציע למנהל לפתוח חוג שחמט לילדים. המנהל, הוא נזכר, היה סקפטי: "מי יבוא הנה לשחק שחמט? מה, אתה רופק בראש?", הוא אמר לי. עניתי לו שאני אלמד חצי שנה בחינם, אבל אם אחרי חצי שנה אני אביא 30 ילדים, שזה היה המינימום לחוג, הוא יחזיר לי את הכסף על החצי שנה הוואת. הוא הסכים מיד כי לא היה לו מה להפסיד. אחרי חצי שנה כבר היו בחוג 100 ילדים."

שלו, שבחיוו הלא שחמטאים מנהל רשת של בתי אבות, כבר לא זקוק כיום להשלמת הכנסה, אבל עושה רושם שאותה אמונה ביכולתו לקדם

את מעמד המשחק האהוב עליו מניעה אותו כארבע השנים שבהן הוא עומד בראשות האיגוד הישראלי. גם המטרה ברורה לו לחלוטין: להפוך את השחמט לספורט הלאומי של ישראל.

קשה לדעת אם המטרה תתממש או לא, אולם בשנים האחרונות נרשמת פריחה משמעותית בענף השחמט. באיגוד השחמט הישראלי מעריכים שיש כיום כ-100 אלף שחקנים פעילים, מהם כ-40 אלף ילדים, בערך כפול מאשר לפני עשור. כ-4,000 מבוגרים וכ-1,500 ילדים משחקים במסגרות תחרותיות.

לפני שנתיים, בעקבות פנייה של האיגוד, החל מפעל הפיס לתמוך בתוכנית לימודי שחמט לילדים





**סופר (מימין) ורוס. "נל מ" שמדורג - עובד בהייטק"**

בכל רחבי הארץ. "הרעיון הוא ללמד שחמט בעיקר במריפורה, וכרגע מתקיימים שיעורים בבתי הספר ב-34 ישובים ערביים, רדווים ויהודיים. כמעט 4,000 ילדים בכיתות ב' משתתפים בפרויקט וההצלחה שלו בשנה הראשונה לקיומו הביאה להרחבתו (בשנה הראשונה הוא נערך בשמונה יישובים, ש' ס') ולהעלאת תקציבו השנתי מ-500 אלף שקל ל-650 אלף".

מלבד האהבה למשחק, התוכנית אמורה להביא לידי ביטוי מסקנות שהתקבלו ממחקרים שנערכו בשנים האחרונות, ושהצביעו על קשר הדוק בין אימון בשחמט לבין עליית היכולות הקוגניטיביות בקרב ילדים - דבר שהביא גם לעלייה בהישגיהם בלימודים. יתרה מכך, המחקרים הצביעו גם על קשר בין אימון במשחק לבין פיתוח כישורים אינטלקטואליים, שילוב בקהילה ובחברה, תכנון לטווח ארוך וערכי כבוד והערכה ליריבים. בימים אלה פועל שלו במרץ כדי להביא לכך ששיעורי שחמט ייהפכו לחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים בכל בתי הספר בארץ.

### אלוף העולם הוא גם דוגמן

קשה לעמוד על כל הסיבות לפריחה המחודשת של השחמט בשנים האחרונות. למחקרים על האפקטים החיוביים של המשחק על מוחם של השחקנים הייתה מן הסתם השפעה, אולם ישנן גם סיבות אחרות: הנגישות לשחקנים יריבים, שהשתפרה בזכות משחקים מקוונים ברשת, שיפור תרמיתם של השחקנים כתוצאה מעליית קרנם של הנשים, ואולי גם בזכות התנועה הדיסטריביוטית שמעלה על גם פרקטיקות שנתפסות כמרוכזות וכאקסצנטריות ועל הדרך מקרשת אותנטיות כואת או אחרת, וכמובן מגנוס קרלסן - אלוף העולם מאז 2013. קרלסן הנורבני לא רק זכה בתואר כשהיה בן 23, אלא שהוא בחור נאה, שגם מרגמן מדי פעם, ואף הופיע ב-2013 ברשימת "הגברים הסקסיים ביותר" של "קוסמופוליטן". עם כל הכבוד לאקסצנטריות של בובי פישר המנות, שהכניס קצת דוקטורל למשחק בשנות ה-60, קרלסן הוא מודל חי קניש בהרבה.

בישראל היה אפקט דומה לזכייתו של בוריס

גלפנר בתואר סגן אלוף העולם ב-2012. "בעקבות ההישג שלו, אני מרגיש שהיחס של הסביבה לכך שאני עוסק בשחמט הוא שונה", אומר רם סופר, רב אמן בן 49 מגבעתיים, שמלמד שחמט במגמה הייעודית שנפתחה בבית הספר בכפר הירוק בשנה שעברה. "למתבונן מבחוץ שטסתכל על המשחק, נראה שבניגוד לכדורגל שבו הכדור ח מצד לצד - בשחמט לא קורה כלום. הרבה פעמים

כשאנשים לא מבינים משהו, יש להם יחס שלילי כלפיו, ואני ממש שמח שהתרמית של הספורט משתנה בשנים האחרונות", הוא אומר.

"מה יש במשחק העתיק הזה שקיים כבר אלפי שנים, שכליך מושך אנשים?", שואל שלו רטורית ומיד משיב: "יש פה חיים שלמים. זה משחק שבאמצעותו אתה יכול ללמד ילדים הרבה מאוד דברים", הוא מצביע על הלוח שעל השולחן. "אתה יכול ללמד כיוונים: ישר, אלכסון, קואורדינטות, וגם אסטרטגיה, סקטיקה, חשיבות המרכז, חשיבות האנפים, ודברים כמו קבלת החלטות, איפוק, אגרסיביות. זה גם בסיס להתנהגות תרבותית:

**סופר:** "כשאני התחלתי ללמוד בגיל 6, אני זוכר שזה היה חריג מאוד ותמיד הייתי הכי צעיר בתחרויות, אבל היום זה אחרת. יש הכרה שכדי להגיע להישגים מרשימים בשחמט צריך להתחיל בגיל צעיר"

**רוס:** "באליפות הארץ עד גיל 8 - וישראל חלוצית בתחום הזה - בנים ובנות מתמודדים אלו מול אלו וילדה זכתה במקום הראשון. אני חושב שההפרדה הזאת מלאכותית ומזיקה"

ללחוץ את היד ליריב שלך ולכבד אותו. מה, לא?". משום כך, שלו נאה במיוחד בכך שבשנים האחרונות החלו תוכניות ללימוד המשחק גם בבנים. "אני פועל עכשיו שכל מועדון שחמט בישראל יתרום חמישה שיעורים לגנים באזור שלו, וזה כבר קורה בכמה מקומות. בראשון לציון, למשל, כל הגנים לומדים. בנשר אותו דבר. יש דרישה מהשטח. בהתחלה כולם צחקו ממני, אבל זה קורה. לרעתי, אחרי חמישה שיעורים, ילדים יוכלו כבר ממש לשחק".

שלו גם משוכנע שההשקעה בשחמט תשתלם לכלכלה הישראלית. "תראה, בהייטק מחפשים כל הזמן כוח אדם והם משקיעים מיליונים במיון. אני חושב שאנחנו עושים את העבודה בשבילם. רוב גודל של מי שמשחק שחמט ומדורג במקום כלשהו עובד בהייטק. חברות מבינות את זה ומדי פעם מארגנות תחרויות כדי לגייס מהן עובדים. אני רוצה שחברות הייטק גם יאמצו ילדים מצטיינים בתחום - זה יהיה טוב להן מבחינה תרמיתית וזה יעזור להן אלפי ילדים, שבעתיד יוכלו להשתלב בתחום".

מעבר לכך, הוא מציג את ההשקעה בשחמט כמסלול מהיר לחיזוק תרמית של המדינה. "תראה, ארמניה היא למשל מדינה שהעבירה חוק שלפיו צריך ללמד שחמט בכל בתי הספר במדינה. זו מדינה קטנה שיש לה הישגים יוצאי דופן בתחום וזה מראה משהו כלפי העולם, שזו מדינה של אנשים אינטליגנטים. גם ליהודים יש הישגים מדהימים בשחמט. 50% מאלופי העולם היו יהודים. תראה למשל את רשימת הזוכים בפרס נובל - רובם הם גם שחקני שחמט. בכדורגל אין לנו יותר מדי כמה להתגאות, בכדורסל יש לנו רק את מכבי תל אביב, שרובה מבוססת על שחקנים זרים ולא חוכמה לקנות אותם. אם שחמט יהיה הספורט הלאומי שלנו, נוכל להתגאות במשהו. בתחום הזה נוכל להצטיין מול כל העולם. ישראל עדיין מדורגת בעשירייה הראשונה בעולם, אבל הסטטוס הזה נמצא בסכנה כי מדינות אחרות הולכות ומתחזקות כי הן משקיעות יותר בתחום".

איגוד השחמט מקבל בסך הכול כ-180 אלף שקלים בשנה ממשרד התרבות, ועוד כ-1.2 מיליון שקלים מהטוטו. הסכום הזה דומה למה שמקבל ענף ההוקי קרח, ורוחק מאוד אפילו ממה שמקבל הכדורעף, כ-11 מיליון שקלים ב-2015.

### פסגת היכולת האנושית

השחמט הוא המלך הבלתי מעורער של משחקי הלוח. לא רק מבחינה תרמיתית, אלא גם מבחינה מספרית: על-פי איגוד השחמט הבינלאומי, כ-605 מיליון איש משחקים שחמט באופן קבוע. מעמדו של המשחק נובע גם מוחיקתו (הגרסה הקדומה שלו הומצאה ככל הנראה בסין כמאה השנייה לפני הספירה), אבל בעיקר משום שהמורכבות שלו מאתגרת כל-יך את החשיבה האנושית. לוח המשחק מחולק ל-64 משבצות שחורות ולבנות ועליו נעים 32 כלים, מה שמאפשר מספר בלתי מוגבל של אפשרויות וכופה על השחקנים מאמץ מחשבתי ארוך כדי שיוכלו להערים על יריבם.

ב-1769 הציג מהגנס הונגרי, הברון וולפנגג פון קמפלן, מכונה שמשחזקת שחמט בחצרה של הקיסרית מריה תרזה. המכונה נראתה כמעין קופסה גדולה, שממנה יצא פלג נוף עליון של גבר משופם, לבוש במחלצות עותמאניות, שרדיו הן שהזיוו את כלי המשחק על הלוח - והיא הייתה למעשה זיוף. בתוכה הוסיב פון קמפלן שחמטאי רביאמן שהגיע את הכלים מבפנים.

מלבד ערכו האנקדוטלי של הסיפור בכל הקשור לתמימותם של בני משפחת המלוכה האוסטרית הונגרית, יש לו ככל ואת משמעות: גם לפני כמעט 250 שנה נחשבה היכולת לשחק משחק שח משובה לפסגת היכולת האינטלקטואלית האנושית, ומדענים בתחומי המדעים המרוקיים תמיד ראו ביצירת מכונה שתצליח לשחק שח ברמה אנושית כבחינת אתגר שאין שני לו. ב-1996 הצליח בפעם הראשונה מחשב - "כדור עמוק" של יבמ - לנצח את אלוף העולם אז גארי קספרוב. גם לאותו מאבק של אדם מול מכונה, שזכה לסיקור תקשורתי ארוך, הייתה מטבע הדברים השפעה על הבאת בשורת השחמט להמונים ברחבי העולם.

מגמת השחמט בכפר הירוק היא דוגמה טובה לפריחה הנכוחית של התחום בישראל. כשהיא הוקמה, בשנה שעברה, למדו בה כ-20 שחקנים. בשנה הבאה, אומרים המדריכים, ילמדו בה לפחות 40. "ככל העולם יש בשנים האחרונות התעוררות של השחמט לאחד שמוחקרים גילו שישנו קשר הדוק בין משחק בשחמט לבין הצטיינות בלימודים", אומר רם סופר. "זה עוזר לך לפתח חשיבה הגיונית, סדר, קבלת החלטות, חלוקת זמן נכונה ועוד דברים. לפני כמה שנים קיבל הפרלמנט האירופי החלטה לעודד

**על הסוס**

**שחקני שחמט רשומים ופעילים בישראל: 100 אלף.**

**במשגרות תחרותיות:**

- 4,000 מבוגרים.
- 1,500 בני נוער.

**משחקים באופן קבוע בעולם:**

כ-605 מיליון איש.



## "זה הפספוס של הענף"

מעט ילדות ונשים משחקות שחמט, וגם הן מודרות לתחרויות נפרדות

למרות הפופולריות הנוברת של השחמט, ואף שיותר ויותר ילדות לומדות את המשחק, עדיין אחד מעיב על השמחה: הדומיננטיות הגברית בענף ממשיכה להישמר. לא רק ששיעור גדול לאין ערוך של בנים משחקים שחמט במסגרות תחרותיות לעומת הבנות, אלא שהבנות מודרות מן המסגרות היוקרתיות יותר ומתמודדות בדרך כלל בין לבין עצמן. בספורט שמבוסס בלכולו על היכולות הקוגניטיביות של מי שמשחק בו, ההפרדה בין המינים נראית תמוהה.

"כשהיינו עכשיו בתחרות ברוסיה, זה ממש יסמך עצבן אותי", רושפת טל פרי בת ה-14. "לא נתנו לי לשחק מול בנים. הייתה שם קבוצת שהייתה בה בת אחת שהייתה יותר טובה מהבן הטוב ביותר בקבוצה שלה - וההפרדה הזאת הגבילה אותה ואת הקבוצה. זה ממש מטורף".

המורה רם סופר, לעומת זאת, מציג עמדה הפוכה - שמרנית לעילא. "זה אולי לא פוליטיקלי קורקט לומר, אבל כמי שנומצא בתחום הזה הרבה שנים, אני אומר לך שיש פער גדול בין בנים לבנות. נראה שמבחינה מנטלית בעת שנות ויש להן נטייה בעת המשחק להיות רגשניות יותר.

"בנוסף לכך, לנשים הרבה יותר קשה לפתח קריירה בשחמט כי זה דורש הרבה שנים, מה שלא כלייך מסתדר עם לחות הזמנים המקובלים של הקמת משפחה. הרבה נשים מודעות או עושות הפסקות בגלל זה. רואים את זה בכל העולם. זה לא פייר לגרום לנשים להתמודד מול גברים כי זה גורם להן להתייאש".

בזמן שסופר שוטח את משנתו, חיס משם עמוק ונראה שהוא עושה מאמץ כביר כדי שלא להתפרץ. הוא בן 36, נציג הדור של השחמטאים הצעירים יותר, והוא משוכנע שאין מקום להפרדה כזאת. "זה ממש פספוס של הענף הזה", הוא אומר. "באליפות הארץ עד גיל 8 - וישראל חלוצית בתחום הזה - בנים ובנות מתמודדים אלו מול אלו וילדה זכתה במקום הראשון. מתוך שבע בנות שהתחרו מול 95 בנים - זה עוד מחשב בסדר - המש מהן ניצחו ביותר מחצי מהמשחקים שלהן. שזה יפה מאוד. אחת מהן הייתה בעשירייה הראשונה.

"אני חושב שההפרדה הזאת מלאכותית ומזיקה. זו תוצאה של הרבה שוביניזם ודעות קדומות, ואני חושב שליונות נפרדות לנשים זה ממש לשים להן גדר מלאכותית. אני חושב שצריך לתת פרסים לנשים המצטיינות כדי לעודד אותן, אבל בטוח שלא להפריד. שתהיה תחרות אחת, אבל עם שני תארים - אלוף הארץ ואלופת הארץ, גינה. צריך באיזשהו שלב פשוט לקבל החלטה ולשים סוף לעניין הזה. זה לא שבכך בשנה הראשונה הבנות ייקחו את המקומות הראשונים, אבל גם בהרבה תחומים אחרים נשים לא היו שוות וזה לא היה מוצדק עד שמישהו בא ושם לזה סוף".

## תתחילו לשחק שחמט

חשוב כמה מהליכים קדימה



שלו, קשר הזק בין אימון בשחמט לבין עלייה ביכולות הקוגניטיביות של ילדים

## שלו: "אתה יכול ללמד כיוונים: ישר, אלכסון, קואורדינטות, וגם אסטרטגיה, טקטיקה, חשיבות המרכז, חשיבות האגפים, קבלת החלטות, איפוק, אגרסיביות. וגם ללחוץ יד ליריב ולכבד אותו"

הנוכחי מגנוס קרלסן מגרובגיה זכה בתואר רב אמן כבר בגיל 13. אני הגעתי לתואר הזה בגיל 29 לשם השוואה. היום יש הכרה שכרי להגיע להישגים מרשימים בשחמט, צריך להתחיל בגיל צעיר.

"אפילו השאיפה להצטיינות מתחילה מגיל צעיר ואני מכיר הורים שבגילאי 6, 7, 8 כבר שולחים את הילדים למאמנים מקצועיים במטרה מוצהרת לזכות באליפויות בגילאים צעירים ולהתקדם רחוק. בגיל 15-16 יש על הילדים עומס לימודים והרבה יותר קשה להם להתמיד באימונים ולטוב לתחרויות. בגלל זה אני מאוד שמח שיש פה את המגמה הזו".

טל פרי מדווחת על כך שתוכניתה שאינן משחקות שחמט, מפרגנות לה מאוד. גם נמרוד כספי, בן 14 מכפר סבא, מדווח על תגובות חיוביות. "אני אפילו רואה שלפעמים, אם אני משחק שחמט בתפסקות, הרבה פעמים מתאספים מסביב ילדים שלא משחקים שחמט ומתעניינים במשחק". איתמר הרס, בן 12.5 מאבן יהודה, אומר שיצא לו להיתקל בתגובות מזלזלות מצד חברים שלא הבינו מה מעניין במשחק שבו אתה 'מוז' את הכלים האלו מפה לשם, אולם מדווח שלאחר שנבחר להיות אחד מארבעה התלמידים שבית הספר שלח לתחרות ברוסיה בודש שעבר, גם התגובות הללו נעלמו.

כשחמטאי, שההיגיון הקר הוא נר לרגליו, עודד רוס שמלמד גם הוא שחמט במגמה הייעודית בכפר הירוק, מתייחס לפן השיווקי של המשחק - הניסיון לגייס שחקנים - כפי שהוא מתייחס למשחק עצמו. "אנחנו מדברים עם התלמידים על כך שזה משחק מחשבה מאתגר", הוא אומר.

התלמידים, לעומת זאת, מדברים על הכיזמה של המורים כגורם שמכניס ילדים למשחק או דוחה אותם ממנו לתמיד. "יש מורים שעושים את זה בצורה כיפית. הם מצודקים את הילדים. הם מספרים סיפורים נחמדים על המלך ועל המלכה. זה מסוג הדברים שגורמים לילדים לשחק", אומרת שירן היטן, בת 13 מבית יהושע. מעיין חרדון מסכימה. "חייבים לדעת להלחיב את הילדים. אני זוכרת שכשהייתי ביסודי, בא מרדכי ולקח אותנו למגרש הספורט בבית הספר והראה לנו כלי שחמט גדולים ואמר לנו שאם נלך לחוג או נלמד איך להיזו אותם. גם כשעושים עצמם הוא היה ממציא כל מיני סיפורים, למשל על למה עושים הצרחה. זה הרבה יותר מעניין ללמוד ככה מאשר סתם לשבת".



קרולן (למעלה) וגלפנד, מודל חיקוי גישה נהרנה

